

Archetype

“Το Φιλί” ή Περί αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής

Γιάννης Γιαννούτσος - 05/10/2022

“Το Φιλί”

Περπατώντας βράδυ μετά την Πύλη του Αδριανού, έκπληκτος βλέπω έναν άνδρα να τρέχει προς μια γυναικεία παρουσία και να την αγκαλιάζει.

Είχε γίνει ένα σώμα με τη γονατιστή κοπέλα, που όμως δεν ήταν άλλη από το άγαλμα του Γλύπτη Νίκου Περαντινού!

Η χειρονομία αυτή φανερώνει το πόσο συνθετική είναι η σκέψη μας, που συνδέει καταστάσεις που φαινομενικά δεν σχετίζονται.

Φωτογραφία: Γιάννης Γιαννούτσος, 2020

Ερωτήματα εγείρονται για το ποιες είναι οι καταβολές της συνθετικής μας σκέψης, τι αντλεί ο καθένας μας και από πού κάθε φορά που σχεδιάζει ή γράφει ή σμιλεύει. Άραγε αυτές οι καταβολές του αποτελούν έναν πρόδρομο για τη σκέψη και τη δράση του;

“Το Φιλί”, ως τίτλος του άρθρου, αφιερώνεται στην έλξη της αρχιτεκτονικής σκέψης με την εικαστική σκέψη, στο δυναμικό συναπάντημά τους αλλά και στις επίσης παράλληλες δυναμικές πορείες της “μιας” και της “άλλης”.

Σε αυτή τη διάθεση ακολουθούν προσωπικές παλαιότερες σκέψεις με έγνοια την Αρχιτεκτονική και την Τέχνη - Αναδημοσίευση άρθρου “Περί αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής”, από έντυπη έκδοση του 2015.

Πρόκειται για παρατηρήσεις - θραύσματα για τη φύση της “συνδετικής μας σκέψης”, που δυναμικά συναρτά μεταξύ τους τα θραύσματα της μνήμης. Σαν μια προσπάθεια του νου να αντλήσει γνώση από τον κόσμο, προκειμένου να προσδώσει νόημα στη σκέψη και τη δράση μας:

“Περί αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής”

«Φτάνοντας στο σπίτι του Αλ. Ροδάκη στην Αίγινα, τον αντικρίζω να σχεδιάζει δίπλα στο τζάκι το περίγραμμα των δακτύλων του. Έκανε γλυπτό το χέρι του. Αφού τον ρώτησα, εκείνος μου αποκρίνεται: το κάνω αυτό διότι όταν φύγω και οι φίλοι μου έρχονται, να μπορούν να βάλουν τα χέρια τους εκεί που είναι τα δικά μου. Κάπως έτσι θα' ναι σα να χαιρετιόμαστε».

Τούτη η αφήγηση του Γ. Κανδύλη φανερώνει τον τρόπο σκέψης του Ροδάκη. Η προσωπική αυτή ερμηνεία εμφανίζεται και στα γλυπτά που τοποθετεί στο σπίτι του. Σε αυτά αποτυπώνονται με υπέροχο τρόπο οι λαϊκές δοξασίες, οι θρύλοι και τα ξόρκια, που έρχονται από πολύ βαθιά μέσα από τη λαϊκή παράδοση: Το φίδι είναι η γνώση, ο χοίρος είναι η ευτυχία, το ρολόι είναι ο Χρόνος και ο αετός η δύναμη. Ο Ροδάκης ερμηνεύει τον κόσμο με τον δικό του τρόπο, σε ένα έργο όπου αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτική συνομιλούν με τον άνθρωπο και τη Φύση.

Άραγε κάθε δημιουργός δεν καλείται να ερμηνεύσει τον κόσμο με τον δικό του τρόπο;

Η αντίληψη του κόσμου συνεχώς αλλάζει, αφού αλλάζουν οι προσλαμβάνουσες και οι ανάγκες του δημιουργού. «Μετεβλήθη εντός μου ο ρυθμός του κόσμου», γράφει ο Γ. Βιζυηνός στο Δρομοκαίτιο, αναφερόμενος στο ζήτημα της ερμηνείας. Θα διαπιστώσει κανείς, πως τα παιδιά μπορούν να ερμηνεύουν ολόκληρους κόσμους με δικούς τους νόμους. Ζωγραφιές που διακρίνονται από την απλότητα και την αμεσότητα της έκφρασης. Στο παιχνίδι των παιδιών, η ξύστρα μπορεί να συμβολίσει ένα σπίτι, το μολύβι

μπορεί να γίνει ένα δένδρο, ενώ κάθε κίνηση και ήχος αποκτά σημασία. Η εικόνα αυτή μας παραπέμπει στον εικαστικό A. Kalder και στο έργο του “Τσίρκο”. Ο Kalder πλάθει έναν ολόκληρο κόσμο από χορευτές, ζώα και ακροβάτες, καμωμένα με απλά υλικά. Η δράση του καλλιτέχνη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο εν λόγω έργο, αφού οι ήχοι και οι κινήσεις των χαρακτήρων που δημιουργεί με τη φωνή και τα χέρια του, δίνουν ζωή στον κόσμο αυτό.

Η κατανόηση των αρχών της αρχιτεκτονικής γίνεται μόνο μέσα από την αρχιτεκτονική γνώση;

Ο αρχιτέκτονας τροφοδοτείται ζωγραφίζοντας, ο γλύπτης ερευνά σχεδιάζοντας και ο εικαστικός πλάθοντας ένα πρόπλασμα. Πρόκειται για ένα ανοιχτό σύστημα, όπου θέση έχει η συνολική προσέγγιση της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Όταν μπορείς να εκφράζεσαι και με άλλη εικαστική γλώσσα, εμπλουτίζεσαι, “μπολιάζεσαι” και κατανοείς τους βαθύτερους νόμους των τεχνών. Αξίζει να σημειωθεί η καλλιτεχνική όσμωση μεταξύ των δημιουργών, μια συνομιλία που αναφέρεται σε μια κοινή αναζήτηση με κοινούς προβληματισμούς, προσλαμβάνουσες και αφορμές. Ένα κοινό όραμα διαπιστώνει κανείς ανάμεσα στον Χ. Καπράλο, τον Ι. Μόραλη και τον Ν. Νικολάου που αποτέλεσαν την ‘παρέα της Αίγινας’. Θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ανάλογη ώσμωση ανάμεσα στον Ν. Στεφάνου, τον Α. Φασιανό και στον Β. Σπεράντζα, που συνθέτουν μια κοινή ομάδα. Μια συνομιλία που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε αρχιτέκτονες και εικαστικούς, όπως ο Τ. Παπαϊωάννου και ο Α. Φασιανός, ή μια διττή υπόσταση ενός αρχιτέκτονα που είναι και ζωγράφος, όπως ο Κ. Κρόκος. Η ζωγραφική του Κρόκου, οι φόρμες, τα χρώματα, η ατμόσφαιρα των σχεδίων του, υποδηλώνουν έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης, που μετουσιώνεται και στην αρχιτεκτονική του.

Το σχέδιο άραγε δεν αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τον καλλιτέχνη και τον αρχιτέκτονα;

Πρόκειται για τη φυσική ροή της σκέψης. Ο Χαλεπάς δηλώνει τη σημασία του σχεδίου «ως πολυτιμότερη όλων των ασκήσεων», σε σχέδιό του στο μουσείο της Τήνου. Τα “σχέδια με μοντέλο” του Rodin προσπαθούν να “πιάσουν τη στιγμή” και να αποδώσουν τον χαρακτήρα του θέματος, την εσώτερη τάση του. Αντίστοιχα διαπιστώνουμε σε γλύπτες όπως ο Bourdelle, ο Χαλεπάς και ο Giacometti, την ίδια τάση στο σκίτσο, στο πρόπλασμα και στις παραλλαγές ενός θέματος. Στην αρχιτεκτονική, άλλωστε, τον εσώτερο χαρακτήρα της σύνθεσης τον πραγματευόμαστε από το αρχικό σκίτσο μέχρι το τελικό έργο.

Μήπως η σύγχρονη αρχιτεκτονική δίνει έμφαση στην έννοια και στην εικόνα;

Σήμερα, η αρχιτεκτονική υλοποιείται στον χώρο ολοένα και λιγότερο, αφού η οικονομία είναι άμεσα συνυφασμένη με την ανοικοδόμηση. Σε μια τέτοια πραγματικότητα, τα συνέδρια, οι εκθέσεις, οι διαγωνισμοί και οι σπουδές, αποτελούν έναν τρόπο να συνεχίζεται η “ζύμωση” για την αρχιτεκτονική. Όμως, ο υλοποιημένος χώρος είναι εκείνος που θα κρίνει την αρχιτεκτονική ποιότητα. Ο βιωμένος χώρος είναι εκείνος που θα τροφοδοτήσει με παρατηρήσεις τον αρχιτέκτονα. Παρατηρούμε, ολοένα και περισσότερο, την αρχιτεκτονική να μένει σε ένα εικονικό επίπεδο, λες και ο απώτερος στόχος είναι η εικόνα ή μια ιδέα. Διαρκώς προβάλλονται έργα που πρωτίστως αναφέρονται στην έννοια, στην υλικότητα, στη φόρμα, στο κόστος και στην εντύπωση. Έργα που έχουν χάσει τον ανθρωποκεντρικό τους χαρακτήρα προς χάρη μιας σκέψης, μιας έννοιας. Παρατηρούμε την ιδέα να προηγείται της ίδιας της ζωής. Ο άνθρωπος όμως αποτελεί τον μεγαλύτερο κριτή της αρχιτεκτονικής, αφού ζει καθημερινά στον χώρο που σχεδιάζουμε.

Η αρχιτεκτονική και η τέχνη δεν καλούνται να συνομιλούν με τον τόπο στον οποίο δημιουργούνται και αναφέρονται;

Η αρχιτεκτονική μπολιάζεται από το φως, το ανάγλυφο, το κλίμα ενός τόπου, τα υλικά και τα χρώματά του. Οι καλλιτέχνες μπολιάζονται εξίσου από τον τόπο στον οποίο δημιουργούν. Στην Αίγινα, το έργο του Καπράλου αποκτά διαφορετικό χαρακτήρα από της Αθήνας, με το «Μνημείο της μάχης της Πίνδου» να δημιουργείται σε πωρόλιθο, το τοπικό πέτρωμα. Ένα δυνατό φως παρατηρούμε στους πίνακες του Νικολάου Λύτρα, με την πινελιά να παρασύρει τη φόρμα, ένα ελληνικό φως που, όπως δηλώνει ο Π. Τέτσης «εξαϋλώνει τα χρώματα». Ο Κωνσταντινίδης, σε μια ανάλογη λειτουργία της αρχιτεκτονικής, αναφέρεται στα “Θεόχτιστα”, στα λαϊκά κτίσματα που έγιναν με τόσο απλό τρόπο, δίνοντας μορφή στα υλικά που προσφέρει ο τόπος. Επισημαίνει πως «η αρχιτεκτονική φυτρώνει στη γη που βρίσκεται».

Έχουμε συνειδητοποιήσει ποια είναι τα σημεία αναφοράς μας, η πολιτισμική καταγωγή μας και η σχέση μας με το σύνολο;

Επιλέγοντας καθένas τα “θραύσματά του”, φανερώνει μια τάση η οποία οφείλει να γίνει συνειδητή. Χρειάζονται ίσως τα κατάλληλα ερεθίσματα, σε μια διαδικασία όπου ο ρόλος του δασκάλου είναι σημαντικός. Ανεξαρτήτως όμως αρχιτεκτονικής ή εικαστικής παιδείας, οι επιλογές είναι εκείνες που διαμορφώνουν τον δημιουργό. Οι επιλογές του κάθε δημιουργού ορίζουν τον μετέπειτα τρόπο ζωής του, που συνεπάγεται και την καλλιτεχνική του πορεία. Ίσως σε αυτό να αναφέρεται ο Π. Τέτσης όταν επισημαίνει πως ζωγράφος δε γίνεσαι με το πέρας των σπουδών σου, αλλά χρόνια αργότερα. Αυτό που απαιτείται σε κάθε περίπτωση, είναι η επιθυμία, η πρωτογενής διάθεση να εκφραστεί κάθε δημιουργός με τη δική του φύση, σε κάθε τέχνη με τους δικούς της νόμους, σε κάθε εποχή με τον δικό της τρόπο. Η ίδια επιθυμία που ωθεί τον Χαλεπά να δημιουργεί ακόμα και ύστερα από τον εγκλεισμό του στο ψυχιατρείο για δεκατρία χρόνια.

Αναζητώντας το καινούριο, μήπως ξεχνάμε τη μακρά συνέχεια της Τέχνης και της κοινωνίας;

Στην εποχή μας, η αγωνία της κοινωνίας για την ανακάλυψη και την πρωτοτυπία έχει δώσει έμφαση σε καταστάσεις πέραν του ανθρωποκεντρικού χαρακτήρα της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Η έγνοια μας στρέφεται γύρω από το “εδώ και τώρα”, ενώ στην ουσία είναι “από πάντα”. Με μια επίσκεψη στο Εθνικό αρχαιολογικό μουσείο μπορεί να συνειδητοποιήσει κανείς τη μακρά καταγωγή και συνέχεια της τέχνης και της κοινωνίας. Θεματολογίες και αρχέτυπα επαναλαμβάνονται, με κάθε εποχή να εκφράζει τον δικό της τύπο, με τον δικό της τρόπο. Ο χορός ως χάραγμα στον γεωμετρικό αμφορέα, ως πήλινο αρχαϊκό ειδώλιο και ως μπρούτζινο ελληνοιστικό... Θα διαπιστώσει κανείς πως και στην αρχιτεκτονική συμβαίνει κάτι ανάλογο. Κάθε εποχή προτείνει τον δικό της τύπο, που σχετίζεται άμεσα με το εκάστοτε κοινωνικό σχήμα. Στη λαϊκή αρχιτεκτονική, στα δημοτικά τραγούδια και στον κυκλικό χορό, το “μέρος είναι και όλον”, αυτή η τόσο σημαντική κοινωνική αντίληψη.

Μήπως σήμερα καλούμαστε να ξαναδούμε αυτό που προηγείται της αρχιτεκτονικής και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, την προσωπική και την κοινωνική μας υπόσταση;

Μέρος του άρθρου δημοσιεύθηκε στην περιοδική πολιτιστική έκδοση ‘Αίτιον’, “Νέοι Έλληνες αρχιτέκτονες”, 2015.

Γιάννης Γιαννούτσος

Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ · Εικαστικός ΑΣΚΤ